

A RORSCHACH-PRÓBA HAZAI ÚTJA

CSÁSZÁR-NAGY NOÉMI

Nemzeti Köszolgálati Egyetem
Pszichoszomatikus Ambulancia

E-mail: noemi.csaszar@areus.hu

Beérkezett: 2020. február 28. – Elfogadva: 2020. február 29.

Célkitűzés: A tanulmány a Rorschach projektív személyiségvizsgálat meghonosodásának, elterjedésének és a – főként klinikai területeken való – alkalmazásának útját kívánja nyomon követni. Mindmáig nincs rendezett és hiteles történeti feldolgozása a tesztnek a hazai alkalmazott lélektani fejlődés kereteibe helyezve. Ezt pótolja jelen munkánk.

Módszer: Történeti és alkalmazásfejlődési adatgyűjtés forrásmunkákból merítve, valamint időrendben követett publikációs aktivitás tükrében öt időrendi-folyamati fejlődési szakasz különíthető el. Legmarkánsabb fejlődési ugrás a Közös Rorschach-próba bevezetése és képzése volt, valamint a nemzetközi szintű Rorschach-megújulásban hazánkban is bevezetés alatt álló R-PAS, a teljesítményelvű Rorschach-teszt.

Eredmények: A tanulmány követhetővé teszi a hazai betelepítésben és meghonosításban a Szondi-iskola munkatársainak szerepét. A klinikai pszichológiai gyakorlatban Mérei Ferenc és Szakács Ferenc jelentőségét, a Közös Rorschach hazai kultúrában pedig Bagdy Emőke tevékenységének szerepét.

Konklúzió: A teszt megújulva tovább él, módszertani eljárásaiban követve a változó pszichológiai szemléletnek a gyakorlati munkában érvényesülő kihatásait. A tesztkövetelmények (validitás, megbízhatóság, standardok megújítása stb.) azonban időt átívelő módon állandóak.

Kulcsszavak: Rorschach-teszt, Közös Rorschach Vizsgálat (KRV), magyar teszt-történeti adatok

Kezdetek: a Rorschach-teszt meghonosodása a hazai pszichodiagnosztikában

Hogyan került be Magyarországra a teszt? A meghonosodás útja jól követhető, a behozó személyt titok fedi. Sokirányú keresés nyomán sem találtunk egyértelmű bizonyítékokat. Az emlékezők és a keresésben kompetens segítők:¹ Lányiné Engelmayer Ágnes, Pléh Csaba, Illyés Mária (Kozmutza Flóra lánya), Mérei Zsuzsa, Szakács Ferenc, Gyöngyösiné Kiss Enikő és Bagdy Emőke személyes közlései, továbbá K. Horváth Zsolt (2011) Mérei Ferencről írt doktori értékelésének gazdag történeti interjú elemei, valamint Karl Bűrger-Meyer (1996) svájci Szondi-kutató tanulmányában fellelt említések, Szakács Ferenc (2010, 2019) írásai, Mérei és Szakács Ferenc (1974a, 1974b) egyes könyvei, végül Tarcsay Izabella 1940-ben kiadott Rorschach-tankönyvében fellelhető adatok bizonyultak érdemi történeti forrásnak.

A keresés szálai két irányba vezettek, és végül Mérei Ferenc Rorschach-honosító kutatási és gyakorlati alkalmazási tevékenységében fonódtak össze. A Mérei család nem talált a hagyatékban a teszt behozatalára vonatkozó adatokat. A szakmatörténeti nyomkövetés azonban az ő különleges „honfoglaló” szerepére világított rá. Ez egyrészt a Szondi-laboratóriumban, másrészt a Schnell János által vezetett Állami Gyermekepszichológiai Intézetben bizonyult jelentősnek. Mindkettőben nagyra értékelték szervező talentumát és statisztikai tudását. Tudományszervezésben, tervezésben és „a gondolatok megperspektívázásában” (ahogyan ő ezt megnevezte) élenjáró volt. A hazai Rorschach-kultúra elindításában az ő első lépéseinek nyomait érthettük tetten. Mindezt az alábbiakkal tudjuk alátámasztani.

Szakmatörténeti tény, hogy 1926-ban Ranschburg Pál (az első Magyar Pszichofizikai Laboratórium megteremtője, a Magyar Pszichológiai Társaság megalapítója) visszavonulását követően a Gyógypedagógiai Pszichológiai Laboratórium kettévált. Egyik ága Schnell János vezetésével először Állami Gyógypedagógiai Intézetté, később Állami Gyermekepszichológiai Intézetté alakult. Másik ága Magyar Királyi Kórtani és Gyógytani Laboratórium lett. Ezt Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter utasítására alapították, a gyógypedagógiai tevékenység biológiai, természettudományos, kísérleti, egzakt alapokra helyezése céljából. Ennek vezetője Szondi Lipót lett, aki 1927-től irányította az intézetet. Ebben az évben kapta meg a pszichopatológia és -terápia professzora címet. 1937-ig (ösztöndiagnosztikai tesztjének bemutatásáig) genotróp tárgyválasztási elméletének kidolgozása keretében hatalmas, statisztikailag is megalapozott kutatómunkát folytatott harminc munkatársával, hogy a betegségválasztás genetikai bizonyíthatósága érdekében elméletét specifikus tesztvizsgálattal is alátámaszthatóvá tegye. Harminc munkatársa között volt a később is Szondi-tesztanárként működő és publikáló néhány kutató és vizsgáló kolléga, így Mérei Ferenc és Mérei Vera (őket Szondi két apródjának nevezték el), Molnár Imre, Kozmutza Flóra, Sándor Klári és Benedek István.

Karl Bűrger-Meyer (1996) pontos felsorolást ad azokról a munkatársakról, akiket Szondi tanítványaiként megnevezett. Ilyen volt Gleimann Anna, Binét Ágnes, György

¹ Hálás köszönettel tartozom a „segítőknak”, akiknek személyes közlései, emlékei, „nyomozati munkája”, egyéni erőfeszítései nélkül e hazai Rorschach-történet nem jöhetett volna létre.

Júlia, Kozmutza Flóra, Mérei Ferenc, Mérei Vera, Liebermann Lucy, Tarcsay Izabella. Ők valamennyien tanították a tesztek használatát, később pedig a hatvanas években megújuló pszichológiai gyakorlatban Rorschach-műhely szerveződött körük. Idesorolható még Noszlopi László, Sándor Klári, Balázs Péter (később a Szondi-teszt elismert tanárai). Noszlopi László (1989) könyvet is írt a Szondi-tesztről. Ugyancsak tanítványok voltak Lénárd Ferenc és Kardos Lajos, is akik később egyetemi pszichológianárként, professzorként építettek karriert.

Szondi laboratóriumában hangyaszorgalmú munka folyt, amire maga Szondi igen büszke volt. „A laboratórium egy lázasan dolgozó hangyatársadalom” – vallotta (hivatkozva Bürgi-Meyer svájci Szondi-kutató, 1996). Hatalmas volumenű családfakutató és a családok sok szempontú vizsgálata zajlott. Ennek során a Rorschach-tesztet rendre alkalmazták. Bürgi-Meyer tanulmánya utal rá, hogy Szondi többdimenziós alkatelemzési kvalitatív és kvantitatív rendszert dolgozott ki lelki zavarban szenvedő gyermekek és fiatalok részére. Biológiai mutatók, növekedés, érettség, szomatikus és pszichológiai alkati felépítés, elemzés és mérés, családi kórismék feldolgozása, átfogó öröklésbiológiai és genealógiai analízis során a több héten át folyó vizsgálatokban a pszichológiai vizsgálati eszközök sokaságára támaszkodott, átfogó karakter- és személyiségvizsgálatokat végeztetett. Többek között – állítja Bürgi-Meyer – a Binet-Simon- és Rorschach-teszteket is alkalmazták, majd 1938-tól a Szondi által kidolgozott ösztön-diagnosztika is bevezetésre került. A Rorschach-teszt mindebben úgy tűnik fel, mint egyike a tesztrepertoárnak, az eredet megjelölése nélkül. Mérei Ferenc e vizsgálatokban kezdettől aktívan és minden bizonnyal alakítóan vett részt. Bagdy Emőke emlékezett arra, hogy az idős Molnár Imre egy pszichológus-érdekvédelmi ülésen anekdotikusan mesélte, milyen zseniális volt a Rorschach-tudásban Gleimann Anna. Ő volt a szakértő, akitől mindnyájan sokat tanultak, szerinte maga Mérei is. Bagdy Emőke azzal a (nem bizonyítható) feltételezéssel él, hogy eredetileg Gleimann Anna hozta be a tesztet Magyarországra. Bizonyos azonban, hogy az „aranycsapat” kezdte el 1937 után a tesztek tanítását, a Szondi-teszt széles körben való elterjesztését, multiplikátor tanárok képzésével. Ugyanezek a tanárok a Rorschachhal is dolgoztak.

Harkai Schiller Pál egyetemi tanár, aki pályakezdőként még Ranschburg Pál intézetében volt kutató munkatárs, 1936-ban egyetemi tanárként megszervezte a Lélektani Intézetet és a Magyar Pszichológiai Társaság gyakorlati lélektani szakosztályát. Nem meglepő, hogy a körülötte csoportosuló pszichológusoknak nemcsak lehetővé tette a teszt tanulását, hanem támogatta a rendszeres alkalmazását is (K. Horváth, 2011).

Szondi laboratóriumában szinte elárasztó módon folyt a tesztek tanítása 1937 után 1941-ig, mintha csak a külvilági destrukció nem érhetne volna el. Maga Szondi két kurzust vitt hetente, és az orvosok, pszichológusok, gyógypedagógusok, sőt pszichoanalitikusok számára is önálló kiképző kurzusokban folyt a Szondi- és Rorschach-teszt oktatása (Bürgi-Meyer, 1996). Ez idő tájt a Rorschachot már-már divatszerűen alkalmazták. 1937. február 20-án került sor például József Attila Rorschach-vizsgálatára is, privát baráti körülmények között. Erről Kozmutza Flóra számolt be leányának írt emlékezőkönyvében (Illyés Gyuláné, 1987). A befejezetlen tesztvizsgálat feldolgozása évtizedekkel később, Kozmutza Flóra kérésére történt meg (Bagdy, 1992). A teszt sajátos tartalomelemzését a költő identitáskonfliktusának feltárása céljából Garai László végezte el (Garai, 1992). Gyöngyösiné Kiss Enikő Szondi-szakértő szerint a Szondi-teszt

validálása nagy valószínűséggel a Rorschachhal történt, azonban az bizonyos, hogy Molnár Imre ötszáz iskolás gyermekkel tervezett Rorschach-vizsgálatot. A táblák felszólító jellegére irányuló érdeklődése nyomán olyan kísérletsorozatot indított el, amelyben a szavak affektív színezetét kívánta elemezni. A tervből 200 gyermek vizsgálata készült el Gleimann Anna és Dalik Ilona közreműködésével (K. Horváth, 2011, 273).

Mérei ebben az időben a Schnell János által vezetett Magyar Királyi Gyermeklélektani Intézetben is díjtalan önkéntes munkatárs volt, ahol a gyakorlati pszichológiára összpontosított. Saját kutatási témaként a pályaválasztás optikájából vizsgálta az intelligencia kérdését és hiteles mérésének módjait. Tesztbattériát dolgozott ki a pályaválasztási tanácsadóba kerülő gyermekek általánosintelligencia-vizsgálatára. Sok száz gyermeket bevonó vizsgálatainak alapkonceptójaként írta le, hogy a képességek felmérésére törekvő, analitikus közelítés nem elegendő. Kifejtette, hogy a személyiség egészének, érzelmi reakcióinak (gátlás, motivációs zavar stb.) és viselkedésének (kontrollképesség, önszabályozás) kereteibe helyezve jósolható be a tényleges teljesítmény (idézi K. Horváth, 2011, 265–267). Mérei 1938–1942 között pályaválasztási privát rendelőben dolgozott. Kun Miklóssal együtt tanácsadót működtettek (K. Horváth, 2011, 291). Maga Kun Miklós emlékezik K. Horváth Zsoltnak adott interjújában arra, mennyire intuitív és zseniális volt Mérei a rendre alkalmazott Rorschachok kiértékelésében. Elmondta például, miképpen ismert fel egy agydaganatot Mérei a Rorschach-válaszok alapján (K. Horváth, 2011, 58–60). Ismeretes, hogy noha az intuitív elemzést Mérei a saját munkájában alkalmazta, tanítványainak később tiltotta, csak a lejelölt és kiszámított teszt értékelését fogadta el. Schnell János igazgatónak a tesztekhez, speciálisan a Rorschach-teszthez való elfogadó viszonyát jól jelzi egy anekdotikus mozzanat. Szakács Ferenc az idős Schnell Jánosnál járt egy ízben. Az igazgatói szoba egy szép aktfestményén megakadt a tekintete. Schnell megjegyezte: „Ugye szép? Szébb, mint a Rorschach-képek” (Szakács, szóbeli közlés).

Az egyetlen fontos bizonyíték a teszt magas színvonalú használatára Tarcsay Izabella Rorschach-tankönyve (Tarcsay, 1940), amely a háború évében támogatott magánkiadásaként jelent meg. Tarcsay arról tudósít, hogy a teszt alapvető pszichológiai vizsgálati módszer, amely munkaeszköz a szakember számára. Utal arra, hogy 1935–1940 között a Benedek László professzor által vezetett Budapesti Ideg-Elmeklinika nem csupán alkalmazza a teszt használatát, de kutatásokat is kezdeményez a klinikum területén, elsősorban a Rorschach- és a Szondi-tesztekkel. Angyal Lajos és Horányi Béla (későbbi professzorok) nevét említve tájékoztat a tesztekkel folyó kutatásokról. Arról is tudósít, hogy az 1936-ban a Harkai Schiller Pál professzor által megalapított Lélektani Intézetben az igazgató által támogatott tesztgyakorlat folyik, és a kutatások szabad utat kapnak. Megjegyezzük, hogy Tarcsay is a Szondi Lipót által kiemelten felsorolt munkatársak közé tartozott, noha erre, valamint saját munkájának intézményi kereteire semmiféle utalás nem történik. Tarcsay könyvéből láthatjuk, milyen magas színvonalú munka folyhatott ez időben a magyar ég alatt, elsősorban a német nyelvtérületen kialakuló rorschachozás konvencióit követve. Mérei Ferenc bizonyosan ezt a gyakorlatot tanította és alkalmazta ez időben. Emellett szól, hogy e könyv képezte később (1964-ben) a megújuló klinikai tesztgyakorlatban a rorschachozás báziskönyvét, amelynek fejlesztésével bontakozhatott ki ismét a tesztgyakorlat.

Az eddigiek alapján aligha kétséges, hogy a Szondi-laboratóriumban ringott a tesztek bölcsője, hogy elfogadott volt az intézményekben is a tesztelési gyakorlat, hogy a Gyermeklélektani Intézet is a Szondi-laborban kiképződő munkatársakat alkalmazta a kutatások szervezésében és a gyakorlati munkában, és hogy Mérei Ferencnek orosz-lánrésze volt a nagy kiterjedésű mintavétellel dolgozó kutatómunka meghonosításában és a tesztek, elsősorban a Rorschach tanításában. A romló politikai helyzet ellenére a harmincas évektől kezdve széles körben képviselte, tanította, alkalmazta a tesztet, sőt a felszólító jellegre vonatkozó kutatásokat is megkezdte. Ennek publikálására azonban csak a második világháború után (1947-ben) került sor. Tarcsaynak köszönhetjük, hogy nyoma maradt a háború előtti tesztgyakorlatnak, és átmentette a Rorschach-tudást is a háború utáni nemzedék számára.

A nyomasztóan súlyosbodó fasizálódás, numerus clausus, egzisztenciális krízisek, a náci atrocitások növekedése a magyar szellemi elit súlyos károsítását eredményezte. Szondi 1941-ben elvesztette állami tisztségeit és címét, és emigrációra kényszerült. A fasizálódás, a munkaszolgálat, az értelmiség jelentős részének egzisztenciális dekaptálása és a második világháború a magyar értelmiségi elitet megtizedelte, és kényszerű emigrációk sorát eredményezte. A teszt sorsa beágyazódott a pszichológia helyzetébe, ennek keretében követhetjük az 1945 utáni történéseket.

A pszichológia helyzete 1945–1956 között, a szovjet pszichológia fogságában

A „felszabadulás”-ként aposztrofált történelmi fordulat a szovjet hatalom megszállását jelentette hazánk számára. A szovjet pedológiai határozat (1936), Vigotszkij elítélése, a pedagógia hatalmának helyreállítási kísérlete magában hordozta a diszkriminatív teszt-használat és a tesztekkel végzett szakmai tevékenység elítélését, felfüggesztését. A sztálini tudománypolitikában minden tudomány erőszakhullám áldozatává vált, amint erre Pléh Csaba (1992) rámutatott. A pszichológia visszavonult védett területre, a magasabb idegműködések vizsgálatára, a fiziológia „szolgáló lánya” lett (Pléh, 1992).

Szemben az USA-ban és Nyugat-Európában a második világháború után felfelé ívelő alkalmazott pszichológiával, nálunk szovjet mintára és parancsra a pszichológia megsemmisült mint tudomány. A „burzsoá áltudomány” címkét kapta. Megszűnt az akadémiai, egyetemi, intézményi képviselete, az itthon maradó pszichológusok belső emigrációba vonultak.

Ébredés a tetszhalálból: az alkalmazott pszichológia újjáéledése, kibontakozása, (1964–1984): a Rorschach-tesztgyakorlat virágzásának korszaka

Az 56-os forradalom utáni konszolidáció, a Kádárkorszak „tiltás-tűrés-támogatás” rendszerének puha diktatúrája, a tudományok rehabilitációja, 1958-ban a pszichológia visszakерülése a tudományos és felsőoktatási rendszerbe, majd pedig 1963-ban az

alkalmazott pszichológia mint önálló szak képzésének megindulása gyökeres változásokat hozott a pszichológia életébe. Szükség volt a képzésbe kerülő pszichológushallgatók gyakorlólhelyeinek kialakítására és az alkalmas tanárok kiválasztására. Ámde a kényszerű hallgatás éveiben a tanításra alkalmas pszichológusok száma megritkult, külföldön éltek, vagy megidőződtek. A gyakorlatot képviselni tudó pszichológusok maroknyi csoportja tudta elfogadni a felkérést a gyakorlatvezetésre. Kiderült, hogy elsősorban azok bizonyultak alkalmasnak, akik egykor Szondi laboratóriumában képződtek, dolgoztak.

Mérei Ferenc, aki egyetemi tanárként 1956-os politikai priusza miatt nem taníthatott, ugyanakkor éppen 1964-ben alapított az Országos Ideg- és Elmegyógyintézetben (OIE-ben) Pszichodiagnosztikai Laboratóriumot, elsőként került felkérésre a trifurkációs képzési rendszerben az 1965-től kötelező gyakorlatra irányított pszichológusjelöltek gyakorlatvezetésére. Az OIE ekkor sajátos menedékhelye volt a nehéz politikai múltú, kiváló szakembereknek, így Szakács Ferencnek is, aki erről a korszakról, melyet Mérei a klinikai pszichológia honfoglalásaként aposztrofált, személyes emlékezésében ad hiteles képet. Az életműdíj átadásának ünnepségén mondott megemlékezésében elmondja, miképpen kezdték meg Szegedi Márton, Hajtmann Pál, Hegedűs Imre, Somogyi Tóth Zsuzsanna és Gyurkovics Tibor pszichológusok a felkészülést a praxisba bevezetésre (Szakács, 2019). Ennek keretében – nagyrészt a Tarcsay-tankönyv felhasználásával – Binét Ágnes, Nemes Livia és Mérei Ferenc közös munkával szabványosították a Rorschach-tesztet és sok egyéb gyakorlati követelmény meghatározása nyomán kialakították a tesztsmereti alapokat. Tankönyv nem lévén, a hallgatók jegyzeteket készítettek, a legépelet és lerajzolt anyagokból stencilezett másolatokat, ezeket kvázi szamizdatként (a pszichológusok számára az egyetemen is közkincs-ként) terjedő kéziratok formájában használták tankönyvként. 1966-ban már megindult a házilagosan nyomtatott Vademecum sorozat, a Rorschach öt kötete évenként vitte tovább a hallgatókat a tesztgyakorlati tudásban. A hetvenes évekre valamennyi képesség, intelligenciateszt (standardizált MAWI és egyéb vizsgálatok), gyermek- és felnőtt-tesztek, projektív személyiségvizsgálatok (TAT, Szondi, Rorschach) hazai adaptációban, alkalmazásra fejlesztett formában rendelkezésre álltak. A rendeleti szabályozások kivívásával a „szakma” megszületett, a 38/1977 EüK. Eüm sz. rendelet elhelyezte a pszichológiai tevékenységet a humán segítő szakmák rendszerében. Erről részletesebb ismertetést olvashatunk Szakács Ferenc megemlékezésében (Szakács, 2019).

Belátható, hogy a Rorschach-teszt fejlesztése beágyazódott a szakmai szolgálatra felkészülés tágabb volumenű munkájába. Miközben a Lipóton „megszületett” a klinikai pszichológia, azok a gyakorlati képzőhelyek is kialakultak, ahol a hallgatók a lipóti képzéshez hasonlóan a Rorschach-teszt használatát megtanulhatták. A klinikai gyakorlat meglehetősen egységessé vált. Azok a gyakorlólhelyek, amelyek a lipóti képzési renddel harmóniában dolgoztak, a vezetés tekintetében szinte kivétel nélkül a régi Szondi-csapat tagjai voltak. A „szondisták” csapatából Liebermann Lucy, az 1. számú gyermekklinika vezető pszichológusa, Popper Péter és Varga Zoltán pszichológusok bevonásával teremtett gyakorlólhelyet. Popper M. Vázsonyi Ibolya pszichológus tanítványának vallotta magát, és elősegítette Vázsonyi hagyatékából a Rorschach szakanyagának kiadását (M. Vázsonyi, 1985). György Júlia főorvos egyrészt a Gyógypedagógia Tanárképző Főiskolán, másrészt a Madarász utcai kórház „Faludi utcai” gyermek-

pszichológiai rendelőjében biztosított gyermekklinikai gyakorlatot. Binét Ágnes gyermekpszichológus, Nemes Livia pszichoanalitikus, valamint Gerő Zsuzsa pszichológus adjunktus kiváló rorschachozóként taníthatták a tesztfelvételt és az elemzést, valamint a pszichoanalitikus gyermek-szülő terápiát is. Kozmutza Flóra még néhány éven át az egyetemi képzésben vállalta a gyógypedagógia tárgy tanítását, az intézetben pedig biztosította a vizsgálat végzésének praxisát.

Különös arculatot képez a hazai Rorschach-kultúrában a Levendel László tüdőgyógyász főorvos Budakeszi Tüdőgyógyintézetében kialakult csapatmunka, amely Mezei Árpád pszichológus köré csoportosult. A jelen kötetben olvasható magyar nyelvű Rorschachról szóló szakirodalom-gyűjteményében látható, hogy a hatvanas–hetvenes éveknek egy rövid és intenzív korszakában, a Rorschach újjászületésének idején ez a munkacsoport intenzíven dolgozott, de nem kapcsolódott be a gyakorlóléhelyek közti érverésbe, noha magas színvonalú tevékenység jellemezte (lásd Mezei Árpád, Erdély Éva, Levendel László munkáit). A testvázlat tárgyában, a pszichoszomatika terén, a testi betegséggé forduló lelki zavarok témájában, valamint a Rorschach felszólító jellegekre vonatkozóan ez a csoport különösen értékes munkát prezentált a publikációiban, noha nem integrálódott a képzésbe, és eredményeik kívül maradtak a gyakorlat számára felhasználhatóvá fordítható ismeretekben. Mégis, tanulmányaik, főként Mezei Árpád és Erdély Éva munkái hozzájárultak a hazai fejlődéshez, a teszt megismertetéséhez és presztízsének megalapozásához. Ez időben Marton Magda is foglalkozott a Rorschach-teszttel. (Bagdy Emőke őrzi Marton Magda Rorschach-tesztértelmezését, amelyet férjéről, dr. Császár Gyuláról készített 1954-ben, amikor a Közegészségügyi és Járványügyi Intézetben levegőtisztasági kísérleteket végzett szakmai menedékként.) Marton Lajosné, azaz Marton Magda Mendelényi Margittal közös tanulmányban foglalkozott szívneurotikus gyermekek személyiségvizsgálatával (Mendelényi és Marton, 1963).

A Rorschach-gyakorlat kialakulásában 1964–1984 között jelentős szerepet kaptak az elkészülő tesztfejlesztő doktori disszertációk, a skálamódszereket kidolgozó tanulmányok, a megjelenő tankönyvek, mindenekelőtt Mérei Ferenc és Szakács Ferenc szakmai tevékenységet összegző alapkönyvei: *A klinikai pszichodiagnosztikai módszerek* (1974a) és *A klinikai pszichológia gyakorlata* (1974b).

Ebben az évtizedben kezdődött meg a nagy volumenű matematikai statisztikai (alkalmazott ági) kutatómunka is a Rorschach-teszttel, amelynek nyomán elkészült az első magyar standard (MARS) Vargha András matematikus-pszichológus vezetésével, valamint számos tanulmány fémjelzi a tesztfejlesztés eredményeit (Vargha, 1989a, 1989b).

A Rorschach-teszt továbbfejlesztése: a közös Rorschach-vizsgálat kimunkálása és bevezetése (a nyolcvanas évektől napjainkig)

A nyolcvanas években, a családterápiák virágzásának korszakában egyre sürgetőbbé vált az olyan tesztek bevezetése, adaptálása, standardizálása vagy a meglévők fejlesztése, amelyek alkalmasak a kapcsolati dinamika változásainak mérésére, követésére. A debreceni pszichológusképzésben Bagdy Emőke tanszékvezető pszichológus kezdett kísérletezni érdeklődő tanártársakból és hallgatókból álló műhelycsoportban a Jürg Willi

svájci családterapeuta által kidolgozott páros Rorschach-módszerrel. A „Lipóti” klinikai műhellyel párhuzamosan tesztfelvételeket készítettek, a svájci kódrendszert tanulmányozták és Ruskó György hallgató szakdolgozati munkájában „tesztelte” a módszer hazai alkalmazhatóságát (Ruskó, 1987, 2002). Ennek során kiderültek az adaptációs nehézségek, és szükségesnek látszott egy új, alkalmasabb kódrendszer kimunkálása. Megkezdődött az új kódrendszer kialakítása és validálása. 1988-ban Bagdy Emőke svájci tanulmányútján bemutatta Jürg Willinek a magyar adaptációt, a fejlesztést. Willi védnökséget vállalt a munka fölött. Az egyetemi kutatómunkában, műhelymunkák és szakdolgozatok sorában születtek újabb és újabb vizsgálati eredmények. (Az e kötetben közölt Rorschach-bibliográfiában nem tüntettük fel az idegen nyelvű kongresszusi előadásokat, noha tíz alkalommal került sor a nemzetközi bemutatkozásra.) Első jelentős munkaként a *Párkapcsolatok dinamikája* (2002) című könyv számolt be a hazai standardról, a klinikai csoportok Közös Rorschach Vizsgálati (KRV) eredményeiről és a teszt terápiakövetési, továbbá művészeti, irodalmi műelemzési alkalmazhatóságáról. Később az *Egyén-pár-család* (2008) című kötetben ismertették a szerzők teszt-diagnosztikai fejlesztő munkáik eredményeit, többek között a KRV fejlesztéseket is. Bagdy és munkatársai a Károli Gáspár Református Egyetem Pszichológiai Intézetének kutatási fő profilja, a pár és családi kapcsolatok vizsgálata keretében számos fontos, a nemzetközi gyakorlatban alapvető kapcsolati, családvizsgálati tesztet adaptálva (pl. Olson családteszt) a KRV fejlesztését is folytatták. Digitális tankönyvként adták közzé eredményeiket, az online közvetlen hozzáférhetőség biztosítása érdekében (Bagdy, Baktay és Mirnics, 2006). A fejlesztés során kialakított számítógépes értékelési változat (Bagdy, Vargha, Bánsági, 2006) használatát is belefoglalva a teszt tanításába, 2012-ig a KRV kurzusként alkotta az egyetemi képzés részét. A hallgatók mind az egyéni, mind a közös Rorschach-teszt használatára felkészültek az egyetemi képzés kereteiben. Jelen kötet processzometriát bemutató tanulmánya ízelítő a KRV használatának értékeiről a kapcsolat diagnosztikában és a -terápiában egyaránt.

A Rorschach-próba jelene

A magyar klinikai pszichológiai gyakorlat a Mérei-szisztémának a képzésekbe és szakképzésbe beépítésével az alapvető klinikai vizsgálati protokoll részeként alkalmazza az egyéni vizsgálatot a szaktevékenységben. Tanítása, tanulása minden pszichológusképzésben szerepel, noha eltérő súllyal és jelentőséggel. A Közös Rorschach tanítása nem általános. A klinikai alkalmazásban az utóbbi évek legértékesebb és leghasznosabb munkája Csígyó Katalin (2018) klinikai szakpszichológus pszichoterapeuta, egyetemi szakképző tanár könyve a Rorschach-teszt klinikai alkalmazásáról. Az a finomműves klinikai elemzés, amely pszichometrikusan is igényes, híven tükrözi a Rorschach-teszt klinikai alkalmazásának nívómércéjét. A teszt ilyen minőségű feldolgozására mindaddig szükségünk lesz, amíg a teszt információs repertoárjából a terápiás szempontokra és a személyiség fejlődési, valamint állapotdinamikájára szeretnénk rálátni, megfelelő, egyénre tervezett pszichoterápiás segítségnyújtás céljából. Ha ez az igény kihal, a teszt is elveszítheti jelentőségét.

Áttekintés a publikációkban tükröződő aktivitás és fejlődés arculatáról

Amikor elhatároztuk, hogy a magyar Rorschach-irodalmat összegyűjtjük, az volt a célunk, hogy időrendben láthatóvá tegyük a publikációs aktivitásban kifejezésre jutó szakmai megbecsülést, a fontosság és érték kifejeződését. A hazai bibliográfiát áttekintve aktivitási korszakokat tudunk elkülöníteni. Táblázatos formában az alábbiakban szemléltetjük a publikációs aktivitásban kifejezésre jutó értéktükröződést. Ebben a fejlődésben öt szakasz látszik jól elkülöníthetőnek, melyet az *1. táblázat*on láttatunk.

1. táblázat. Publikációk száma történeti korszakokként

Korszakok	Könyvek	Könyv- fejezetek	Folyóirat- tanulmányok	Doktori értekezések	Szak- dolgozatok	Szakképzések	
1940–1959 „Tetszhalál”	3 kettő idegen nyelven	6	2	–	–	Fel- nőtt	Gyer- mek
						–	–
1960–79 Újjászületés	17	25	14	4	–	–	–
1980–99 Kiegyenlítődés	17	16	9	4	19	390	259
2000–2009 A közös Rorschach-éra	11	63	17	7	88	311	245
2010–2019 A változás évtizede	5	4	3	–	51	443	408
Összesen 80 év alatt	53	115	45	15	158	1144	912

A táblázatból jól követhetők a Rorschach hazai útjának korszakai. A kezdetben két-két, majd egy-egy évtizedet szakaszoló idő öt arculatos időzónát rajzol ki.

1940 és 59 közé esik az *első időszak*. Ez magába foglalja a második világháború utáni, jobbra mégis az 1945-ös szovjet megszállást követő szakmai „tetszhalál” idejét, amelyben „hallgattak a múzsák”, gyér publikációs aktivitás látszik. Húsz év alatt mindössze három könyv jelent meg, abból kettő magyar szerző külföldön megjelentetett műve. A teszthasználatra tilalom vonatkozott. Hat tanulmány mégis napvilágot láthatott. Gegesi Kiss Pál professzor szerkesztésében a *Pszichológiai Tanulmányok* kötetei türték meg a Rorschachkal kapcsolatos írásokat (például Mezei és Mezeiné, 1962, 1965).

A *második korszak* (1960–1979) az újjászületés ideje, a klinikumban ez a Mérei által „honfoglalásnak” nevezett időszak. A teszt „ébredése” része a hazai pszichológia önmagára találásának. Ez időszak alatt minden olyan alapkönyv és tankönyv megjelent, országosan elterjedt és használatba vételre került, amely a Rorschach magas szintű alkalmazását lehetővé tette, és megalapozta a magyar teszthasználat Mérei és munkatársai által kidolgozott jelölési, értelmezési rendszerét. Mérei Ferenc és Szakács Ferenc e korszak vezérlő csillagai. Bőséges információval szolgál minderről Szakács Ferenc, aki

az életműdíj-átvételekor mondott beszédében e korszak jelentőségéről emlékezik meg (Szakács F. 2019, kézirat, megjelenés alatt).

A *harmadik korszak* a nyolcvanas-kilencvenes évekre tehető (1980–1999). A publikációs aktivitásban az egyensúly, a könyvek magas száma, a MARS (Magyar Rorschach Standard) által biztosított pszichometriai követelmények teljesítése, a tanulmányokban is az igényesség tükröződik. A szakdolgozati aktivitás megindult, ami az egyetemi tanulmányokba foglalt teszttanulást juttatja kifejezésre. A könyvek száma a teszt presztízs-növekedését is kifejezi.

Az *ezredfordulótól új éra* veszi kezdetét. A hazai családterápiás fellendüléshez kapcsolódó kutatásokban a pár- és családdinamikai irányvételnek megfelelően a mérőeszközök iránt is megnövekedett a szükséglet. A Közös Rorschach Vizsgálat (KRV) üstökösként tört be a pszichodiagnosztikába. A debreceni pszichológusképzésben, majd pedig 2000-től a Károli Gáspár Református Egyetem Pszichológia szakán folyó kutatások részeként Bagdy Emőke vezette be az új jelölő és értékelő eljárást, amelyhez rendkívül sok szakdolgozati munka (még több, az e kötetben fellelhető Rorschach-bibliográfiában nem jelzett egyetemi műhelymunka) csatlakozott. A kimagasló publikációs aktivitás jól jelzi, hogy a debreceni KLTE-n induló, majd a KRE-n folytatódó kutatások szellemi hozama a csúcra került, alkalmazási gyakorlata pedig a hallgatók teszttanulásának szerves részévé vált. A Közös Rorschach interaktometriai és processzometriai rendszere gazdagítólag hatott a Rorschach-gyakorlatra.

Az *ötödik szakasz* első évtizedét most töltjük meg szellemi és gyakorlati tartalommal. 2010 és 2019 között szemmel látható visszaesést tükröz a publikációs aktivitás. Doktori munka nem született, a szakdolgozati aktivitás még tartja magát, remélhetőleg nem apad le jelentősen. A könyvek, könyvfejezetek és tanulmányok száma szignifikánsan megcsappant. A klinikumban Csigó Katalin monográfiája emelkedik ki a szakkönyvek sorából. A Rorschach-próba nemzetközi helyzetének ismeretében válságról is szólhatunk.

A teszthez való viszonyt a képzésben elfoglalt helye és annak mértéke is jól tükrözi. Az egyetemi autonómia értelmében a képző intézmények saját felelősséggel adnak súlyt, jelentőséget a projektív vizsgálatoknak. A klinikai szakképzésben egyelőre még követelmény a használata, a klinikai protokoll része. Az alapképzésben már nagy különbségek láthatók. A nemzetközi trendet tekintetbe véve a jövőt feltehetően és sajnálatosan olyan Rorschach jelenti majd, amely a mai munkakövetelményeknek megfelel: rövid, gyors, a klinikumban digitális igen-nem válaszokkal ad információt, amelyet szakági hovatartozástól függetlenül minden pszichológus alkalmazhat, amelynek számítógépes, nyomtatott eredményeihez egyszerű a hozzájutás, és a teszt objektivitása, validitása, megbízhatósága magas. Ezt a trendet látjuk a R-PAS fejlesztésben is, amellyel külön tanulmányban ismerkedhetünk meg.

IRODALOM

- Bagdy E. (1992). „Majd eljön értem a halott”. József Attila befejezetlen személyiségvizsgálatáról. In Horváth I., Tverdota Gy. (szerk.), *Miért fáj ma is?* Budapest: Balassi Kiadó. 65–115.
- Bagdy E. (szerk.) (2002). *Párkapcsolatok dinamikája. Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel.* Budapest: Animula Kiadó.

- Bagdy E., Baktay Z. & Mirmics Zs. (szerk.) (2008). *Pár és családi kapcsolatok vizsgálata*. Digitális tankönyv. Letöltve: 2019. 10. 25-én: <http://webcreator.hu/tankonyv>.
- Bagdy E., Mirmics Zs., & Vargha A. (szerk.) (2007). *Egyén, pár, család: tanulmányok a pszichodiagnosztikai testadaptációs és testfejlesztési kutatások köréből*. Budapest: Animula Kiadó. 75–87.
- Bagdy E., Vetier A., Csákvári Zs., Kiss D. R., Vargha A., Bánsági P. (2006). Processzometria: interakciós folyametelemző eljárás a Közös Rorschach próbában. In: Bagdy E., Baktay Z. & Mirmics Zs. (szerk.) (2008). *Pár és családi kapcsolatok vizsgálata*. Digitális tankönyv.
- Bürgi-Meyer K. (1996). A laboratórium egy lázasan dolgozó hangyatársadalom. *Thalassa*, 7(2), 83–103.
- Csigó K. (2018). *A Rorschach-teszt klinikai alkalmazása*. Budapest: Medicina Kiadó.
- Garai L. (1992). „Amit meglátok hirtelen”. In Horváth I., Tverdota Gy. (szerk.), *Miért fáj ma is?* (pp. 117–145). Budapest: Balassi Kiadó.
- Illyés Gyné. (1987). *József Attila utolsó hónapjairól*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- K. Horváth Zs. (2011). *Kívül. Peremhelyzet és habitus formálódása Mérei Ferenc élettörténetében*. Doktori disszertáció. 2011. június 29. MTA Könyvtára.
- Mendelényi M., & Marton L. (1963). Szívneurotikus gyermekek személyiségvizsgálata a klinikum és a Rorschach próba alapján. In Gegesi Kiss P. (szerk.), *Pszichológiai tanulmányok V.* (pp. 485–500). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Mérei F. (1947). A Rorschach táblák felszólító jellege. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 16(3–4), 115–125.
- Mérei F., & Szakács F. (1974a). *Klinikai pszichodiagnosztikai módszerek*. Budapest: Medicina Kiadó.
- Mérei F., & Szakács F. (1974b). *A klinikai pszichológia gyakorlata*. Budapest: Medicina Kiadó.
- Mezei Á., & Mezeiné Erdély É. (1962). A Rorschach táblák felszólító jellegének vizsgálata. In Gegesi Kiss P. (szerk.), *Pszichológiai Tanulmányok IV.* (pp. 615–622). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Mezei Á., & Mezeiné Erdély É. (1965). Újabb személyiségdimenziók a Rorschach próbában. In Gegesi Kiss P. (szerk.), *Pszichológiai Tanulmányok VIII.* (pp. 609–620). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- M. Vázsonyi I. (1985). *Rorschach szótár. A Rorschach teszt gyakorlati kézikönyve*. Budapest: Magyar Pszichológiai Társaság.
- Noszlopi L. (1989). *Sorselemzés és ösztöndiagnosztika. A Szondi-féle ösztönlélektan teljes ismertetése*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Pléh Cs. (1992). *Pszichológiatörténet*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Ruskó Gy. (1987): Családdinamikai elemzés lehetőségei „Közös Rorschach Vizsgálattal”. Szakdolgozat, ELTE, Budapest.
- Ruskó Gy. (2002). A KRV alkalmazásának kezdeti tapasztalatai magyar családoknál. In Bagdy E. (szerk.), *Párkapcsolatok dinamikája. Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel* (pp. 88–96). Budapest: Animula Kiadó.
- Szakács F. (2010). November 100. Szubjektív emlékezés Mérei Ferencre. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 65(2), 343–350.
- Szakács F. (2019). Mérei Ferenc és a hazai klinikai pszichológia sztenderdjei. In Pléh Cs., Mészáros J., Csépe V. (szerk.), *A Pszichológiatörténet-írás módszerei és a magyar pszichológiatörténet* (pp. 395–340). Budapest: Gondolat Kiadó.
- Tarcsay I. (1940). *Pszichodiagnosztika, a Rorschach vizsgálat és klinikai alkalmazása*. Budapest: Eggenberger-féle Könyvkereskedés.
- Vargha A. (1989a). *A magyar Rorschach standard táblázatai*. Egységes jegyzet. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Vargha A. (1989b). *A nem, az életkor, az iskolázottság és a diagnózis hatása az egyes Rorschach-jegyekre: egy átfogó empirikus Rorschach vizsgálat eredményei*. Egységes jegyzet. Budapest: Tankönyvkiadó.

THE HUNGARIAN PATH OF THE RORSCHACH TEST

CSÁSZÁR-NAGY, NOÉMI

Objective: *This study aims to trace the establishment, spread and application of the Rorschach projective personality examination, mainly in clinical fields. To date, there has been no systematic and scientific examination of the history of the test within the framework of the development of Hungarian applied psychology, which the present study aims to redress.*

Method: *This study is based on an analysis of historical sources and data on the development of the application of the Rorschach test, as well as a chronological examination of relevant publications. The development process can be divided into five stages. The most significant developmental leaps were the introduction of and training for the Joint Rorschach test and the introduction of the R-PAS, an empirically based scoring system for the Rorschach test, in the framework of the international Rorschach renewal.*

Results: *The study highlights the importance of the Szondi School in the introduction and establishment of the Rorschach test in Hungary, and the role of Ferenc Mérei and Ferenc Szakács in Hungarian clinical psychological practice, as well as that of Emőke Bagdy in the Hungarian application of the Joint Rorschach.*

Conclusion: *The study shows that the test has been given a new lease of life, in line with the latest methodology and the effects of changing approaches to psychological practice. At the same time, the testing requirements (validity, reliability, renewal of standards, etc.) are constant across time.*

Keywords: *Rorschach test, Joint Rorschach Test (JRT), test history data*

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)